

ΧΑΡΟΚΟΠΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ

ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ:
Ο ΔΗΜΟΣ ΚΑΛΛΙΘΕΑΣ

Ρόϊδω Μητούλα

Καθηγήτρια Τοπικής και Περιφερειακής Ανάπτυξης – Αστικής Ανασυγκρότησης
ΧΑΡΟΚΟΠΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

- Οι **πολιτιστικές διαδρομές** συμβάλλουν στην ερμηνεία του «πολιτισμικού τοπίου» με προσανατολισμό μία **αναπτυξιακή προοπτική**.
- Στην παρούσα καταγράφονται τα πολιτιστικά στοιχεία του Δήμου **Καλλιθέας** με στόχο την ανάδειξή της και την ανάπτυξη του Αστικού Πολιτιστικού Τουρισμού.
- Διερευνώνται οι **απόψεις των κατοίκων της περιοχής** για τη σημασία του πολιτιστικού τουρισμού και τη συμβολή του στην τοπική ανάπτυξη.
- Η Εργασία **προτείνει συγκεκριμένη πολιτιστική διαδρομή** για την ανάδειξη σημαντικών πολιτιστικών στοιχείων της
- Η έρευνα πραγματοποιήθηκε το μήνα **Ιανουάριο του 2018**

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Ο πολιτιστικός τουρισμός είναι μια ειδική μορφή τουρισμού που κατατάσσεται στις ήπιες ή εναλλακτικές μορφές τουρισμού.

Στόχος του είναι η προβολή χαρακτηριστικών του τοπικού πολιτισμού ενός τόπου.

**Ο Πολιτιστικός
επισκέπτης
ενδιαφέρεται:**

Αρχαιολογικούς χώρους / Μνημεία

Τοπικά ήθη και έθιμα,
θρησκευτικές παραδόσεις

Περιοχές με φυσικό κάλλος

Παραστάσεις, φεστιβάλ, τέχνες

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ

- Περιλαμβάνει τον **απτό πολιτισμό** (κτίρια, μνημεία, τοπία, βιβλία, έργα τέχνης και τεκμήρια), **τον άυλο πολιτισμό** (λαογραφία, παραδόσεις, γλώσσα, γνώση) και τη **«φυσική» κληρονομιά**, που περιλαμβάνει σημαντικά πολιτιστικά τοπία και βιοποικιλότητα.
- Μοχλός για τη βιώσιμη ανάπτυξη
- Προστατεύεται από το Ελληνικό Σύνταγμα (Άρθρο 24, παρ. 1)
- Η UNESCO έχει υπογράψει συνθήκη για την Προστασία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς με σκοπό την εξασφάλιση τής κληρονομιάς, τη συντήρηση, τη διαχείριση και τη βιωσιμότητά της.

«Οι πολιτιστικές διαδρομές αποτελούν ένα από τα πιο διαδεδομένα **διαχειριστικά εργαλεία** ανάπτυξης τού πολιτιστικού τουρισμού και προσδιορίζουν μια καθορισμένη πορεία (επίσκεψη) σε μνημεία τής φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς, μέσα σε ένα **θεματικό, ιστορικό ή εννοιολογικό πλαίσιο**»

Για την οριοθέτηση μιας πολιτιστικής διαδρομής απαιτείται θεωρία, στοχοθεσία, γνώση - μελέτη, παρατήρηση και αξιολόγηση.

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ

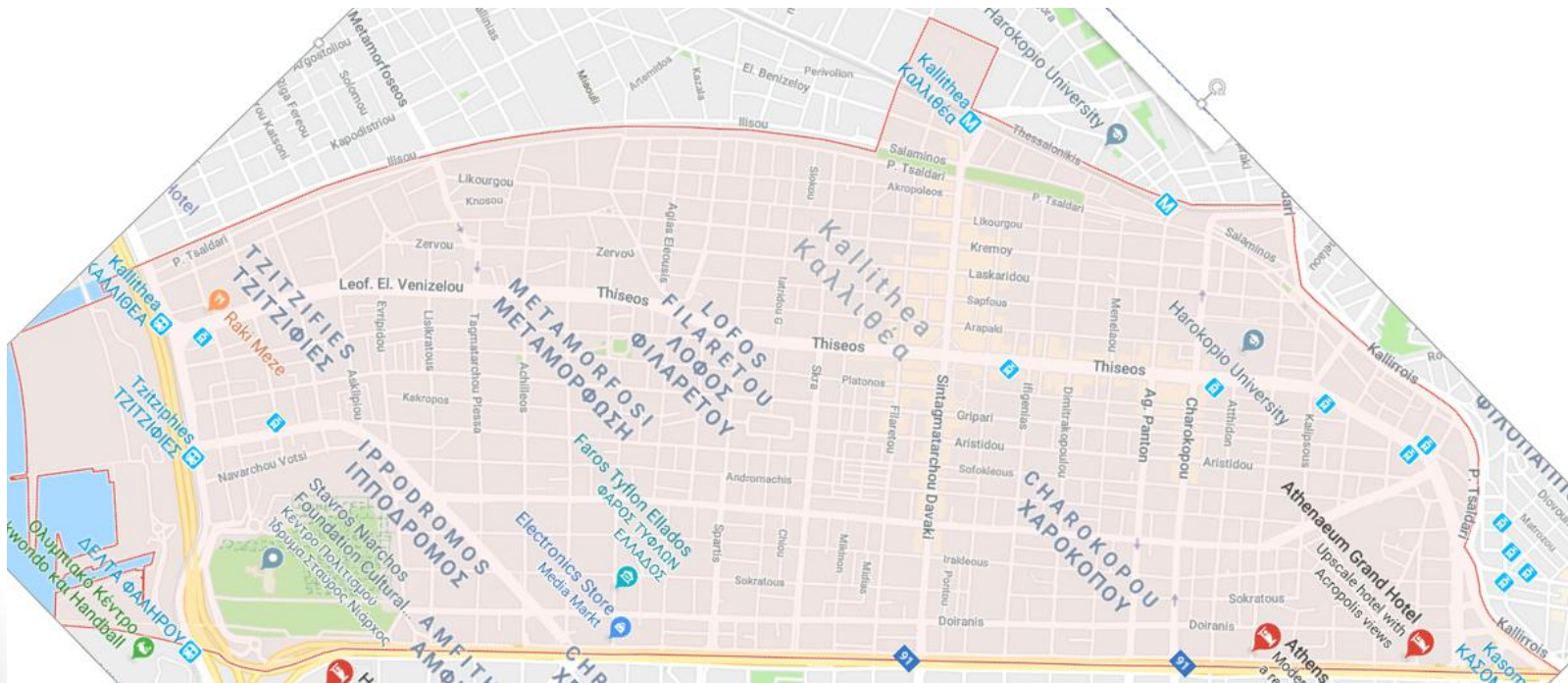
Σημεία μιας πολιτιστικής διαδρομής (μνημεία - τόποι, μηνύματα - πληροφορίες)

Χωροθέτηση βάσει πολιτιστικών και διαχειριστικών κριτηρίων τουριστικού σχεδιασμού.

Σεβασμός τής φέρουσας ικανότητας κάθε περιοχής και αξιοποίηση τής πολιτιστικής κληρονομιάς.

Γεωγραφικά & Γεωφυσικά στοιχεία της Καλλιθέας

- Ανήκει διοικητικά στο **Νότιο Τομέα Αθηνών** της Περιφέρειας Αττικής
- **Γειτνίαση**: Δήμοι Αθήνας, Νέας Σμύρνης, Παλαιού Φαλήρου και Μοσχάτου-Ταύρου και θάλασσα (φαληρικός όρμος)
- Χαμηλό γεωγραφικό ανάγλυφο με **μέσο υψόμετρο 25**
- **Κλίμα εύκρατο**

Αστικό πράσινο - χλωρίδα και πανίδα

Κυριαρχία πολυκατοικίας, πυκνή δόμηση και έλλειψη πρασίνου = μόλις **2,7 m² πρασίνου** ανά κάτοικο

Περιοχές πρασίνου: Δημοτικό Πάρκο, πάρκο Χαροκοπείου Πανεπιστημίου και κάλυψη Ιλισσού

Χαρακτηριστικά δέντρα: νερατζιές, ελιές, φοίνικες, λεύκες και ακακίες

Χαρακτηριστικά ζώα/πτηνά: δεκαοχτούρες και περιστέρια, γάτες, σκύλοι

Υγρότοπος εκβολών Ιλισσού (φαληρικό δέλτα): υδρόβια είδη ορνιθοπανίδας

Ιστορία

Αρχαιότητα

- Σύμφωνα με τη μυθολογία, ο **Θησέας** διέσχισε την περιοχή της σημερινής Καλλιθέας για να φτάσει στην Αθήνα όταν επέστρεψε από την Κρήτη. Ο Θησέας είναι το έμβλημα του Δήμου και το όνομά του έφερε παλιότερα η κεντρική λεωφόρος της πόλης
- Αρχαιολογικά, η Καλλιθέα δεν συνδέεται με κάποιον από τους **αρχαίους δήμους της Αττικής**
- Τμήμα της μπορεί να ανήκε στον αρχαίο δήμο Ξυπετή (Μοσχάτο)
- Θέση: Έξω από το Θεμιστόκλειο τείχος και ανατολικά των μακρών τειχών
- **Πολλά ευρήματα από νεκροταφεία**: ταφικό μνημείο Καλλιθέας (4^{ος} αι. π.Χ.)

Ιστορία

19^{ος} αιώνας

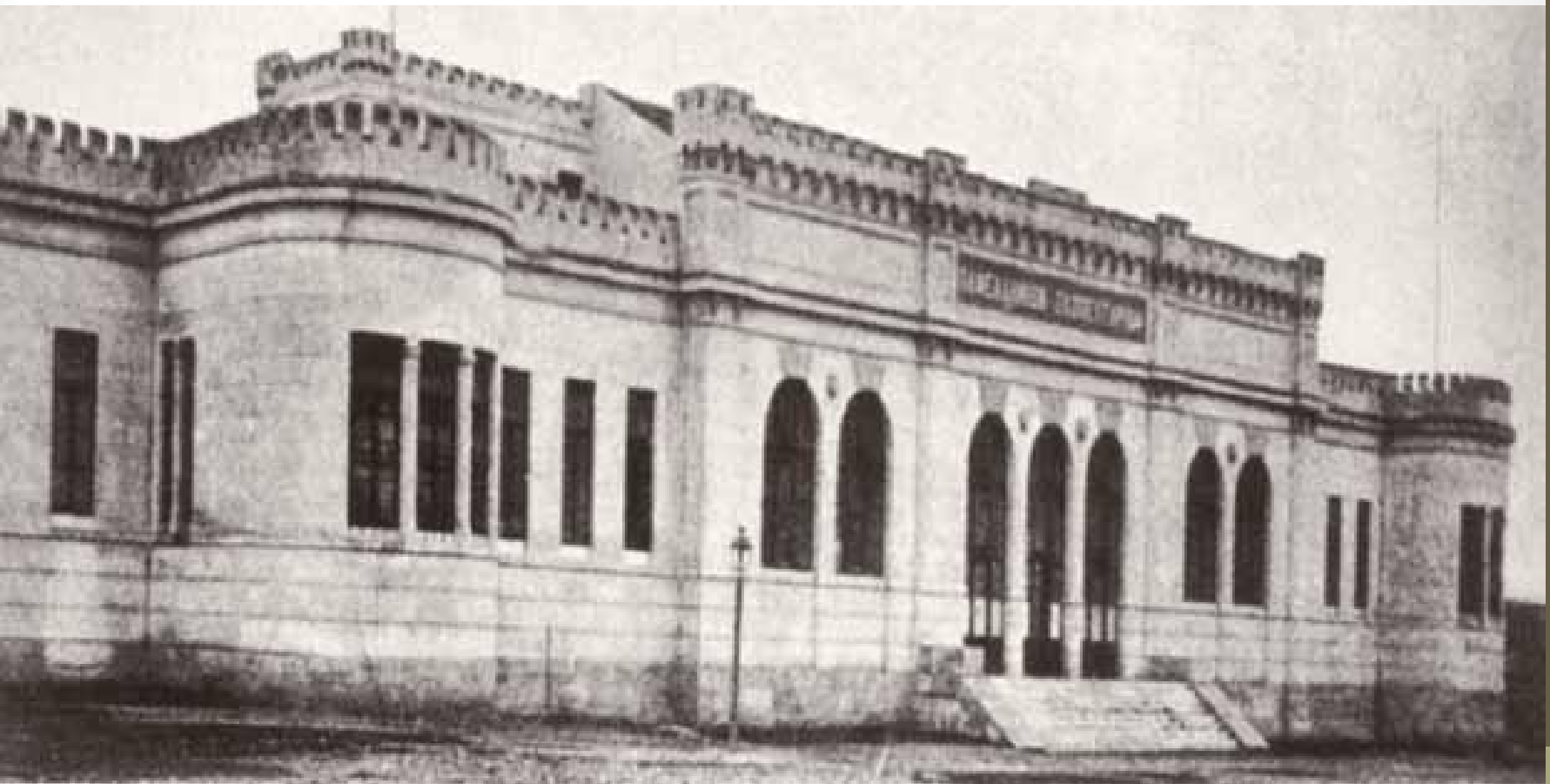
- Στο **πρώτο μισό του 19^{ου} αι.** καλύπτονταν με αγρούς και περιβόλια. Η περιοχή Βοϊβολίβαδο (Τζιτζιφιές) ήταν ελώδης και αποτελούσε δημοφιλή κυνηγότοπο
- Ίδρυση της Καλλιθέας ως προαστίου της Αθήνας τον Ιανουάριο του 1885 από την Ανώνυμη Οικοδομική Εταιρεία
- **Η ωραία θέα (Καλλιθέα)**, το υγιεινό κλίμα και η εγγύτητα στην Αθήνα την καθιστούν **πόλο έλξης ευκατάστατων Αθηναίων** (Γ. Φιλάρετος, Λ. Λασκαρίδης, Γ. Κρέμος κ.ά.) ως τόπο εξοχικής κατοικίας

Οικίες Φιλάρετου & Λασκαρίδου

Σκοπευτήριο (1896)

Νεότερη Ιστορία

Άφιξη προσφύγων (1919 - 1939)

- **Πληθυσμιακή έκρηξη** και αλλαγή της κοινωνικής σύνθεσης
- **Πρόσφυγες** από τον Πόντο, την λοιπή Μικρά Ασία, την Κων/πολη και την Ανατολική Θράκη
- Προσφυγικοί καταυλισμοί/συνοικισμοί κυρίως στις περιοχές Σκοπευτηρίου, Παλαιών Σφαγείων και Τζιτζιφιών
- Πρόγραμμα στέγασης (1932-1939)
- Κοινωνική δράση από τους συλλόγους των Ποντίων και των Κωνσταντινουπολιτών
- **1933: Ίδρυση Δήμου Καλλιθέας**
- 1934: Ιωάννης Αραπάκης, πρώτος δήμαρχος

Νεότερη Ιστορία

Πόλεμος-Κατοχή-Αντίσταση

- Κων/νος Δαβάκης: ήρωας της Πίνδου
- Αντιστασιακές οργανώσεις (Ε.Α.Μ. Ε.Π.Ο.Ν. και Π.Ε.Α.Ν. Καλλιθέας)
- Παράνομο τυπογραφείο του Ε.Α.Μ.
- Μάχη στην οδό Μπιζανίου και Μπλόκο Καλλιθέας (1944)

1950-σήμερα

- Περαιτέρω πληθυσμιακή αύξηση λόγω **εσωτερικής και εξωτερικής μετανάστευσης**
- Σταδιακή εξαφάνιση του αρχικού φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος της **Καλλιθέας = τσιμεντούπολη**

Π.Ε.Α.Ν. Καλλιθέας

Τυπογραφείο Ε.Α.Μ.

Πολιτισμική κληρονομιά Καλλιθέας

- Έλλειψη ενιαίας ταυτότητας σε ό,τι αφορά ήθη και έθιμα, παραδόσεις και γαστρονομία, λόγω του ότι αποτέλεσε από νωρίς τόπο εγκατάστασης προσφύγων και εσωτερικών μεταναστών που διατήρησαν τα ιδιαίτερα πολιτισμικά χαρακτηριστικά του τόπου καταγωγής τους
- ✓ Πνευματική και καλλιτεχνική παραγωγή
- ✓ Εκπαιδευτικά ιδρύματα
- ✓ Δράση δήμου, συλλόγων, ιδρυμάτων

Πνευματική και καλλιτεχνική παραγωγή

- Πολλοί από τους **πρώτους οικιστές υπήρξαν σημαντικοί άνθρωποι του πνεύματος και των επιστημών** (Φιλάρετος, Κρέμος, Χρηστομάνου κ.α.) με έντονη πνευματική και κοινωνική δράση
- **Καλλιθέα του μεσοπολέμου = «Μονμάρτη των Αθηνών»**, «Πνευματικός κύκλος Καλλιθέας» και «Ε.Α.Μ. Λογοτεχνών». Στέκια των λογοτεχνικών και καλλιτεχνικών κύκλων της εποχής: το βιβλιοπωλείο του Λουκάτου και το καφενείο του Κελέφα
- **Λογοτέχνες και ποιητές** (Ιωάννης Γρυπάρης, Σωτήρης Σκίπης, Γιάννης Χατζίνης, Σοφία Μαυροειδή-Παπαδάκη, Γιώργος Κοτζιούλας, Έλλη Αλεξίου κ.α.) και ο ιστορικός Γιάννης Κορδάτος
- **Ζωγράφοι** (Σοφία Λασκαρίδου, Κωνσταντίνος Μαλέας, Οδυσσέας Φωκάς) και γλύπτες (Θωμάς Θωμόπουλος, Αντώνης Σώχος)
- Βασικός χώρος **ανασυγκρότησης ρεμπέτικου και διαμόρφωσης σύγχρονου λαϊκού τραγουδιού**, από την κατοχή και μετά

Ζαχαροπλαστείο Κελέφα

Βιβλιοπωλείο Λουκάτου

Πολιτιστική δράση Δήμου

- 1979: Ίδρυση Πνευματικού Κέντρου Καλλιθέας που εξελίχθηκε στο σημερινό Πολιτιστικό Οργανισμό Δήμου Καλλιθέας. Περιλαμβάνει:
 - ✓ Βιβλιοθήκη
 - ✓ Ωδείο «Οδυσσέας Δημητριάδης»
 - ✓ Φιλαρμονική
 - ✓ Θέατρο
 - ✓ Πινακοθήκη «Σοφία Λασκαρίδου»
 - ✓ Κέντρο Νεοελληνικής Λογοτεχνίας «Γιάννης Χατζίνης»
 - ✓ Πέντε Πολιτιστικά Κέντρα (εργαστήρια ζωγραφικής, αγιογραφίας, κεραμικής, φωτογραφίας, τμήματα εκμάθησης μουσικής και χορών και θεατρικές ομάδες για ενήλικες και παιδιά)

Σύλλογοι

Εθνοτοπικοί από διάφορα μέρη της Ελλάδας και από πρόσφυγες. Αρχαιότεροι (δεκ. '20) και σημαντικότεροι:

- «Αργοναύται Κομνηνοί»
- «Σύλλογος Κωνσταντινουπολιτών»

Εκπαιδευτικά Ιδρύματα

- **Οίκος Τυφλών** (1906)
- Ανωτάτη Σχολή **Νηπιαγωγών** Καλλιθέας (1912-1982)
- **Χαροκόπειο** Πανεπιστήμιο (1915)
- **Πάντειο** Πανεπιστήμιο (1927)
- **Σιβιτανίδειος** Τεχνική Σχολή Τεχνών και Επαγγελματιών (1927)

Αρχιτεκτονική κληρονομιά

Εκτεταμένες κατεδαφίσεις δεκ. 1960-80 στέρησαν την Καλλιθέα από σημαντικά κτίρια που συνδέονται με την ιστορία της (Σκοπευτήριο, κατοικίες Φιλάρετου, Κρέμου, Φορνέζη, Χαροκόπου κ.ά.).

Πρώτη κήρυξη κτιρίου ως διατηρητέου μόλις το 1985 («Πέτρινο Σχολείο»)

- Λασκαρίδειο
- Νικολοπούλειο
- Κόκκινο σχολείο
- Οικία Γρυπάρη
- Κατοικίες στην οδό Ρήγα Φεραίου
- Προσφυγικές κατοικίες στις Τζιτζιφιές
- Οικία Δαβάκη
- Κτήριο της Π.Ε.Α.Ν.
- Θερινός κινηματογράφος «Φλερύ»

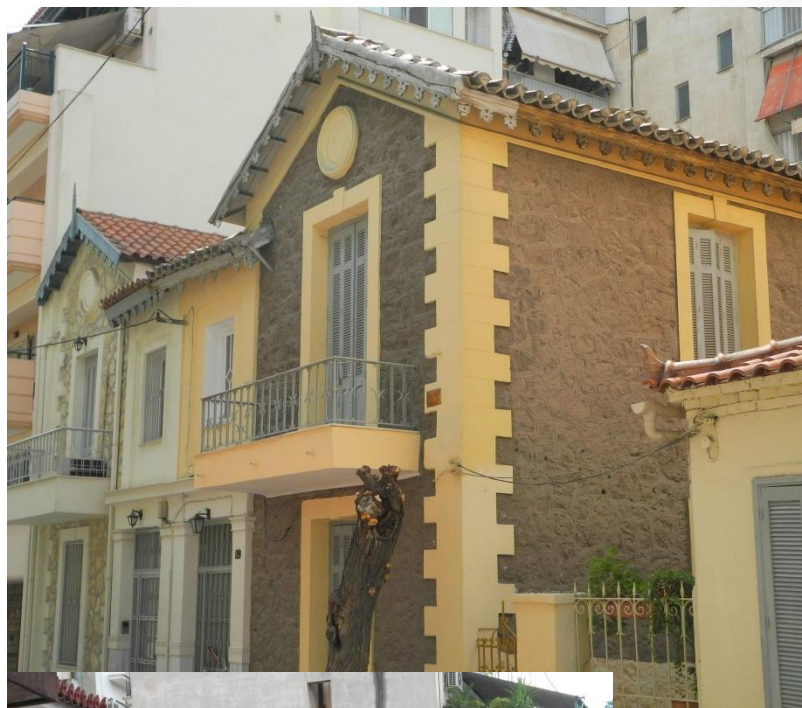
Οικία Γρυπάρη

«Κόκκινο Σχολείο»

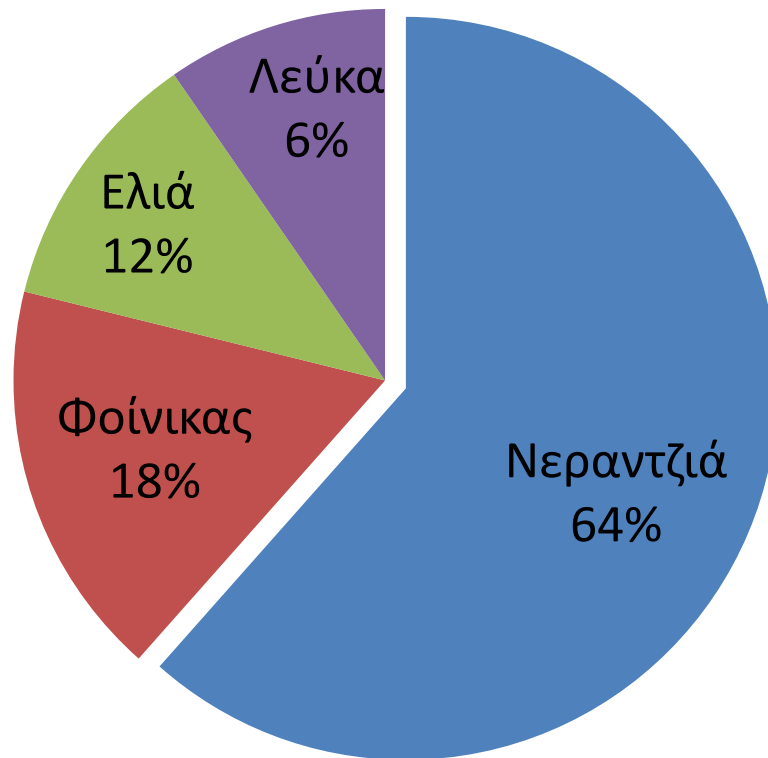

Κατοικίες στην οδό Ρήγα Φεραίου

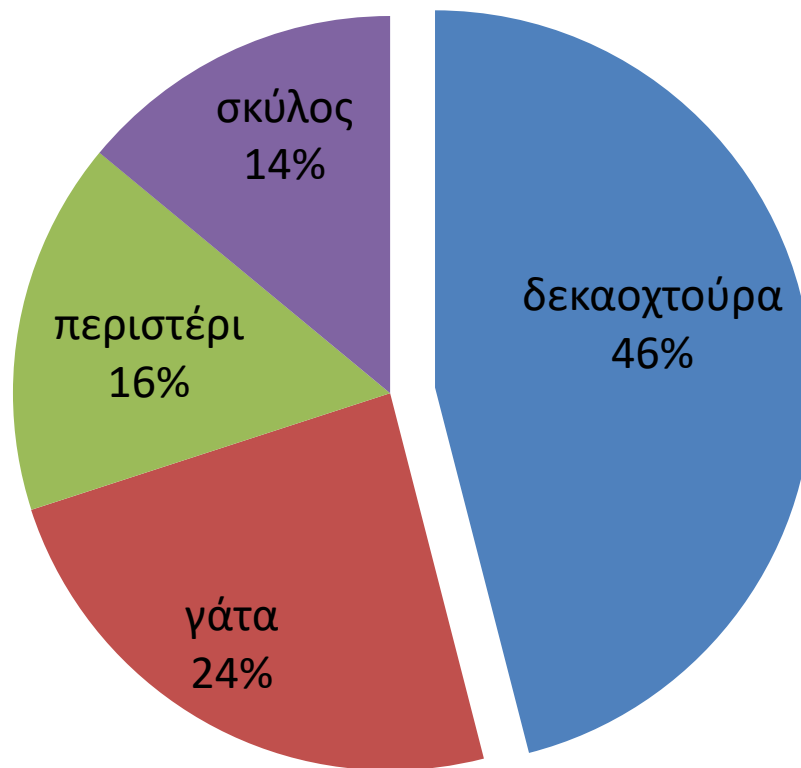

Επιτόπια έρευνα

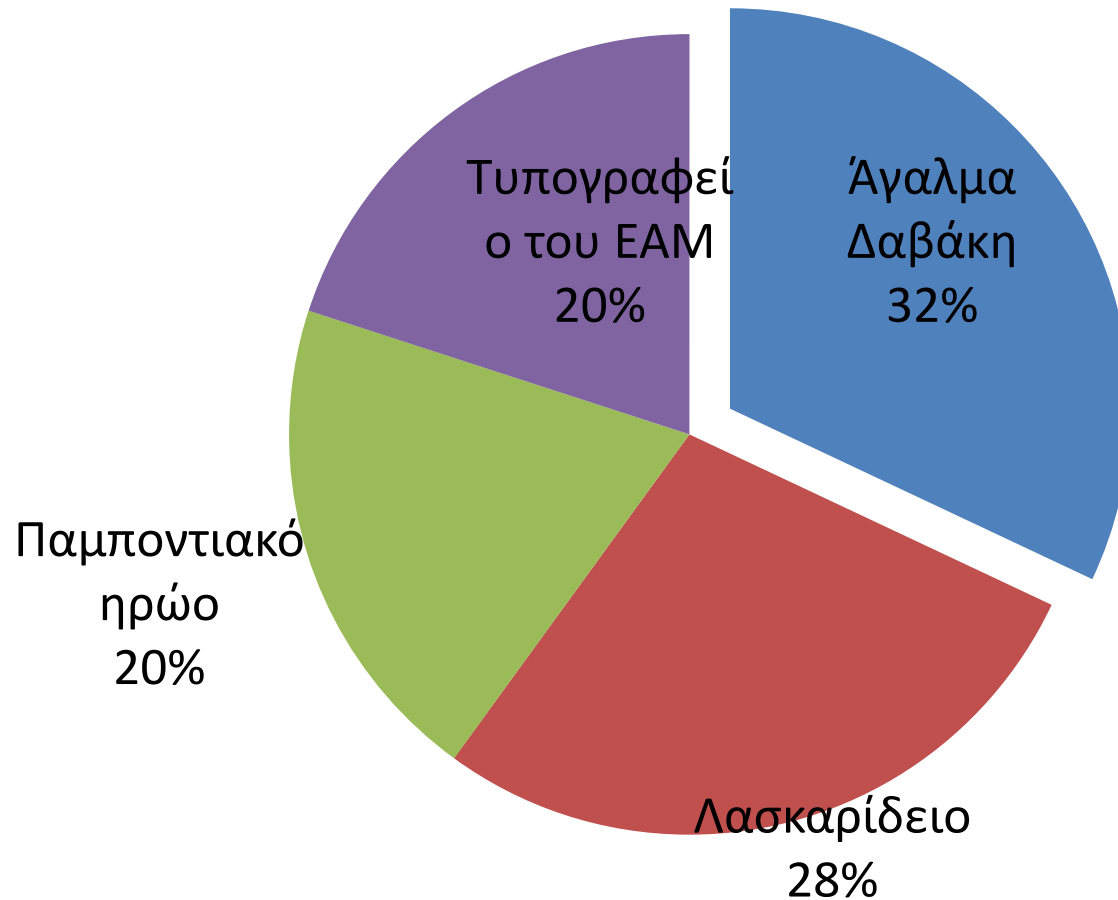
Χαρακτηριστικό δέντρο

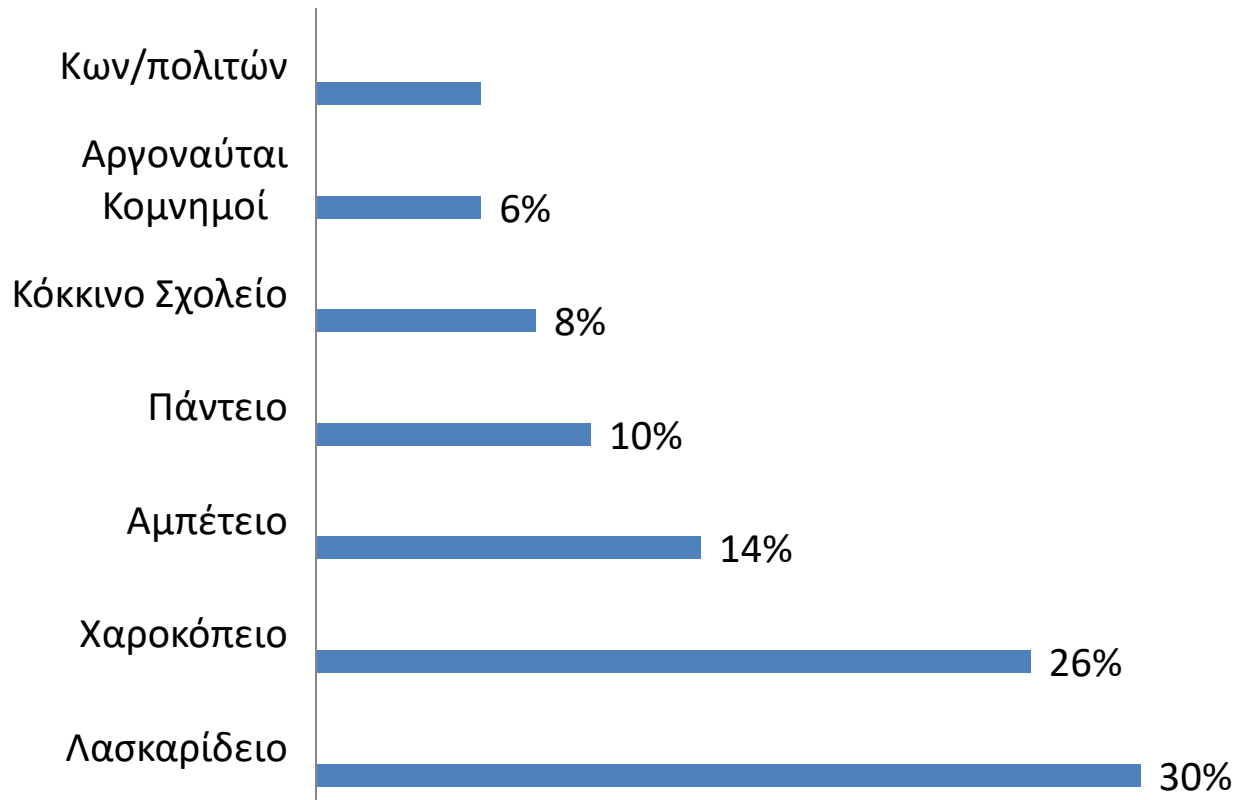
Χαρακτηριστικό ζώο/πουλί

Χαρακτηριστικό μνημείο

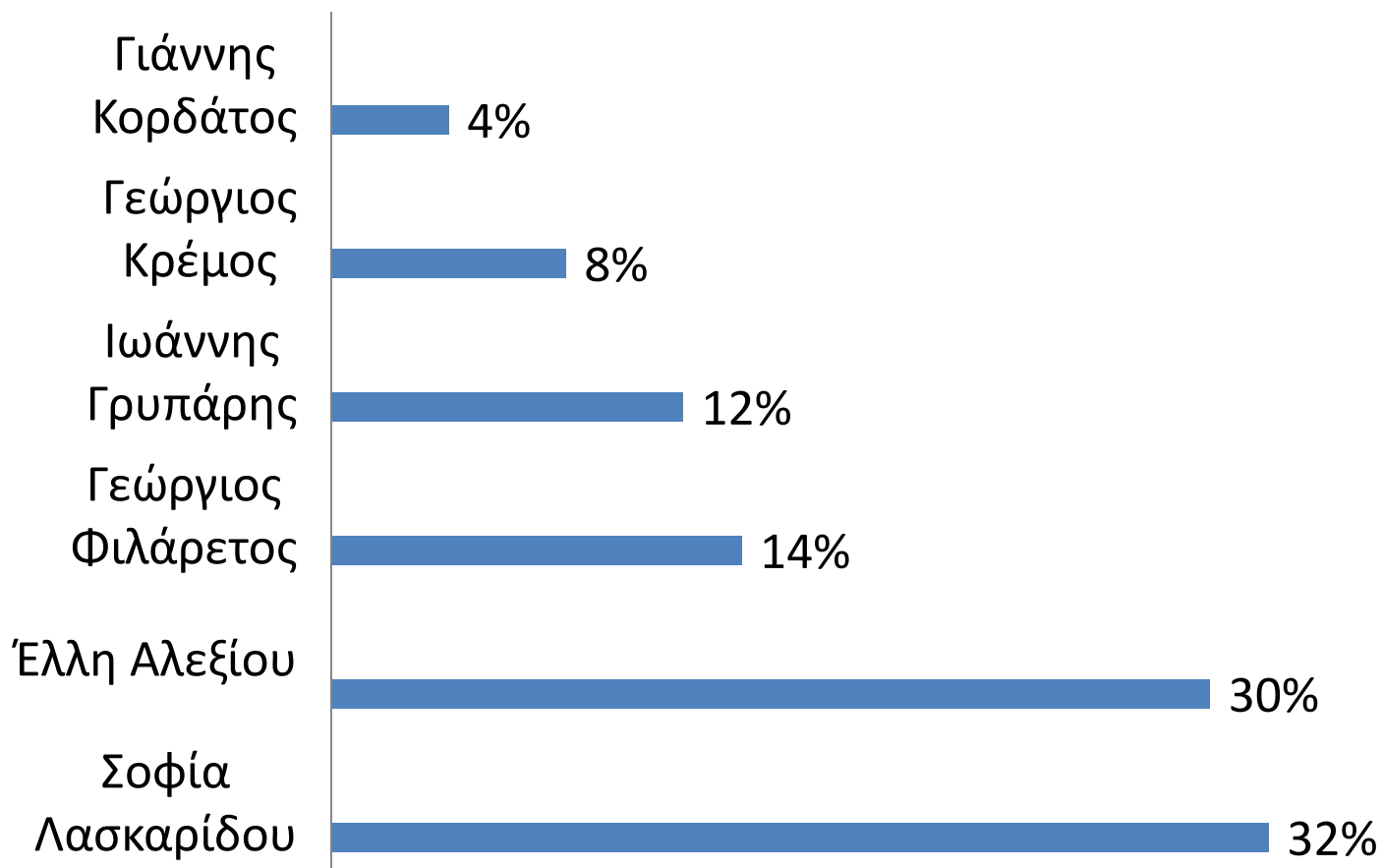
Χαρακτηριστικό κτίριο

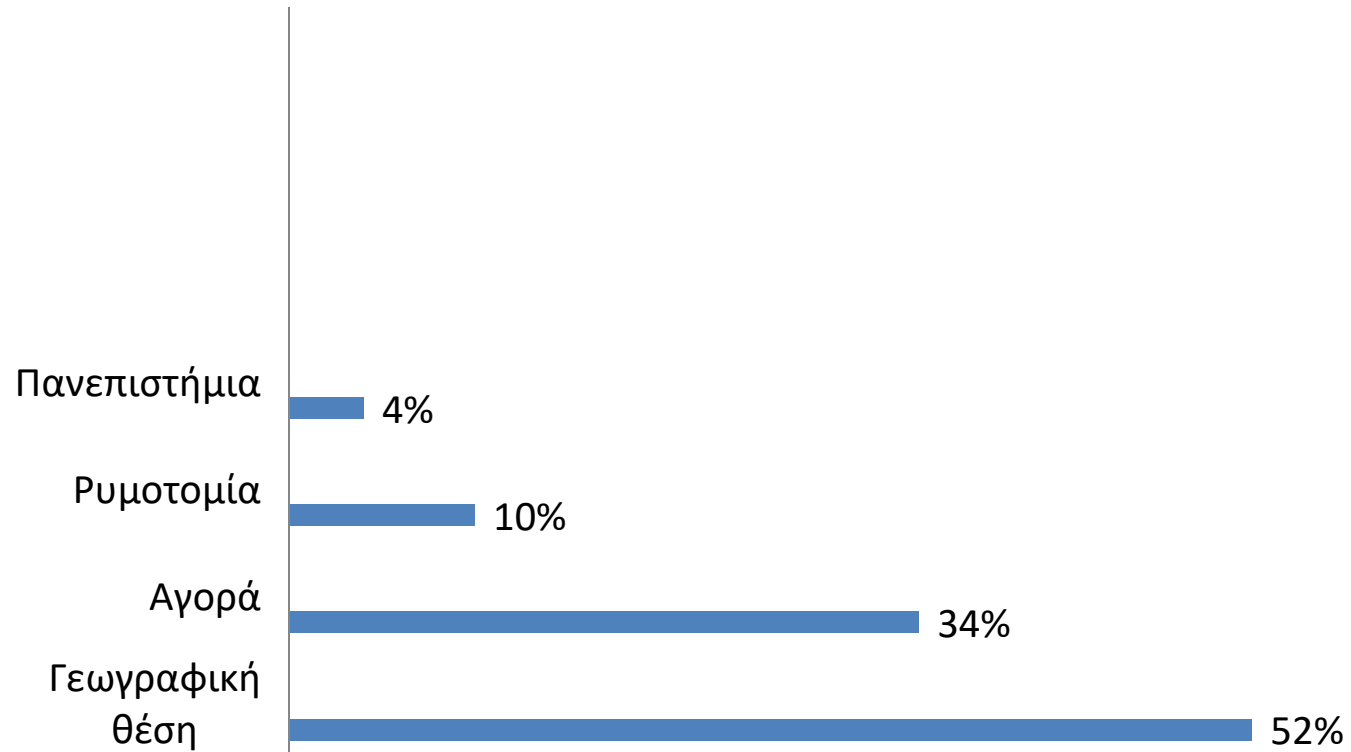
Πυκνωτής φυσιογνωμίας

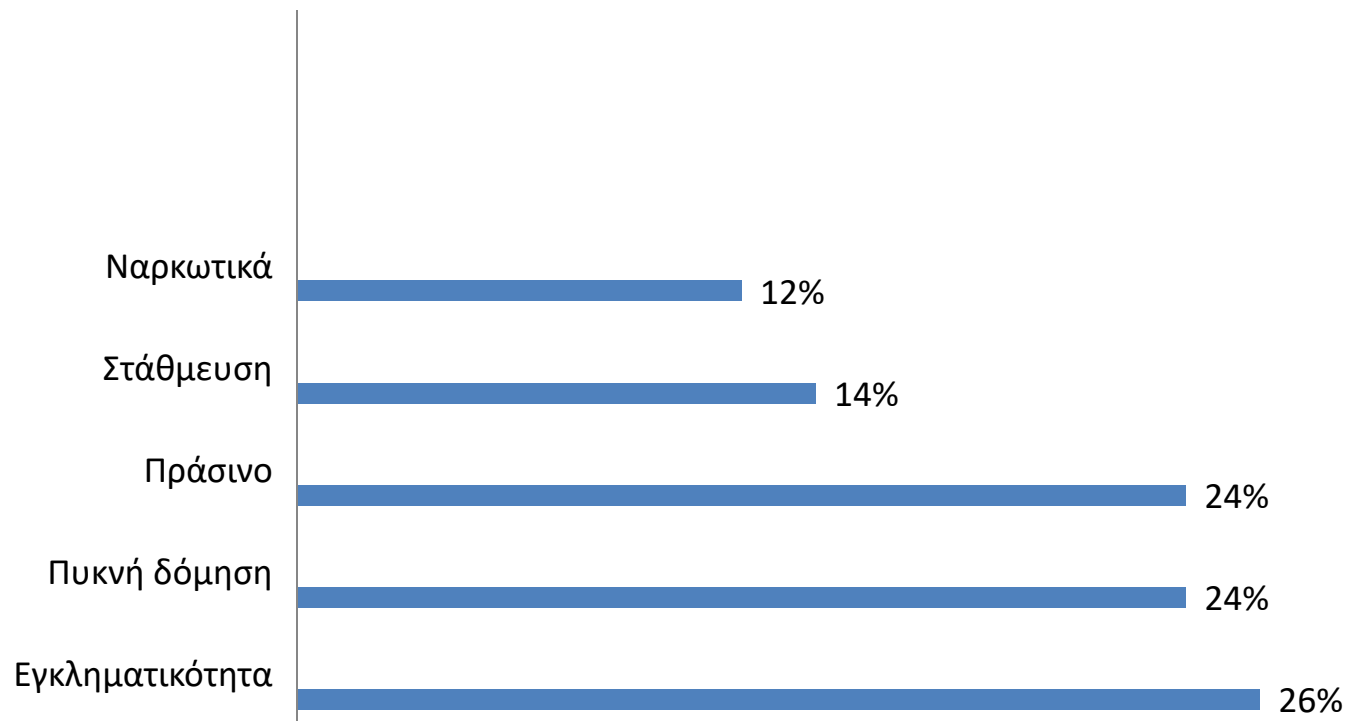
Φυσιογνωμίες του πνεύματος και της τέχνης

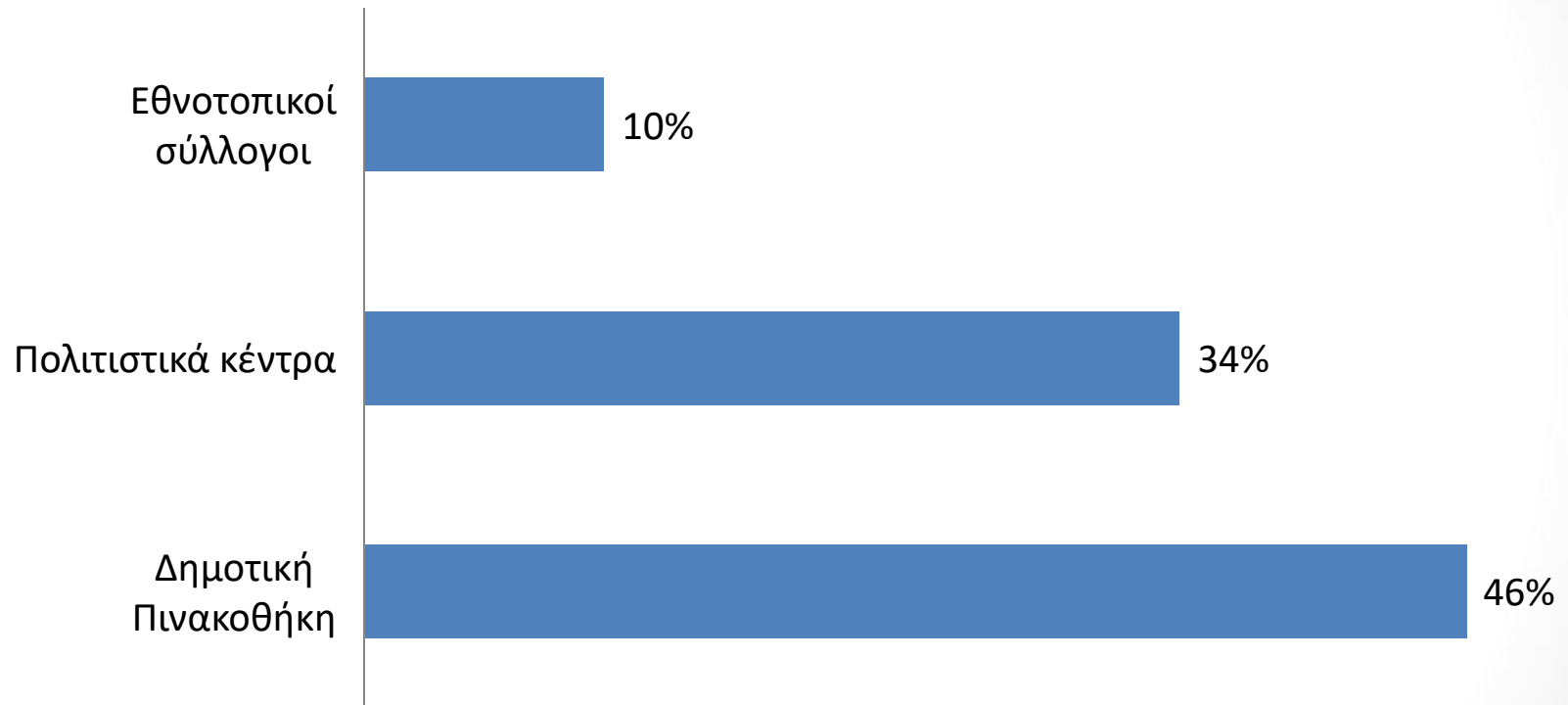
Θετικά χαρακτηριστικά

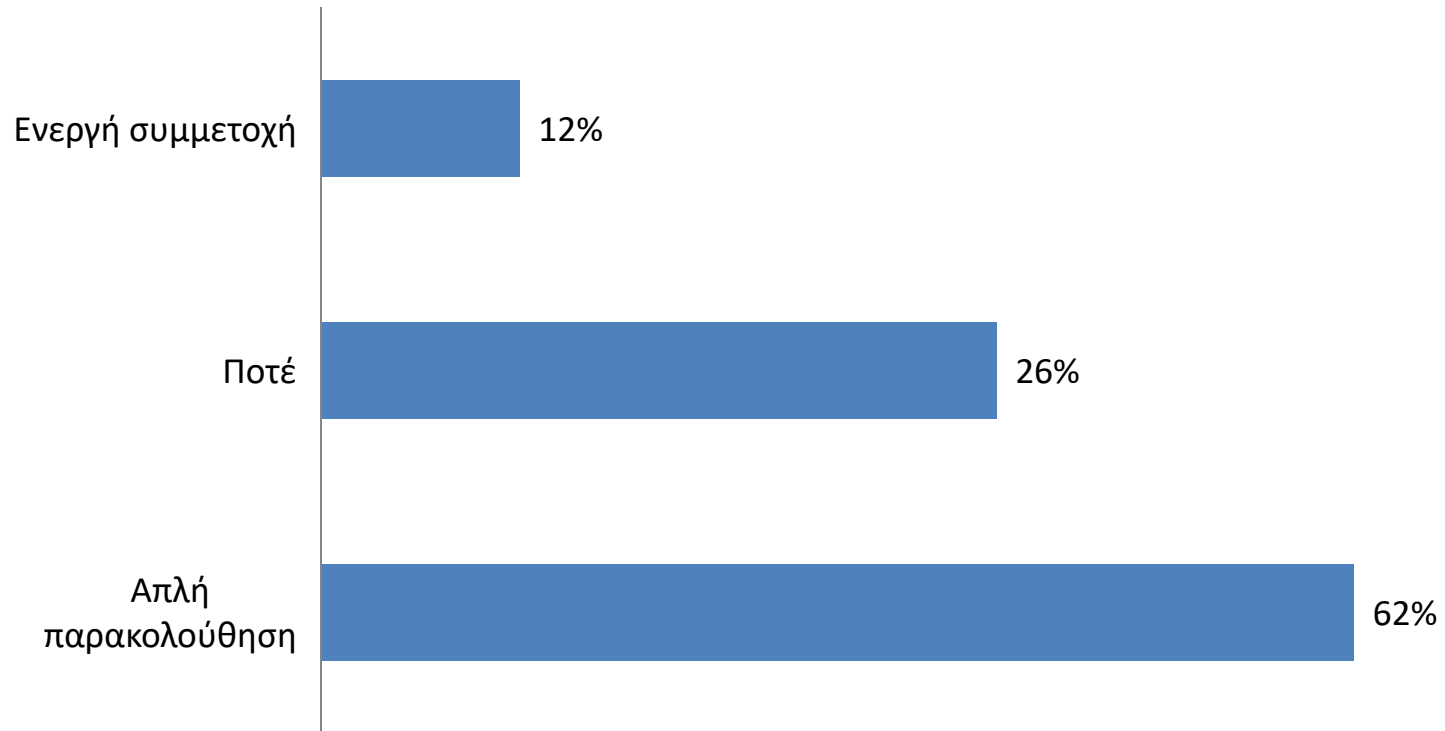
Αρνητικά χαρακτηριστικά

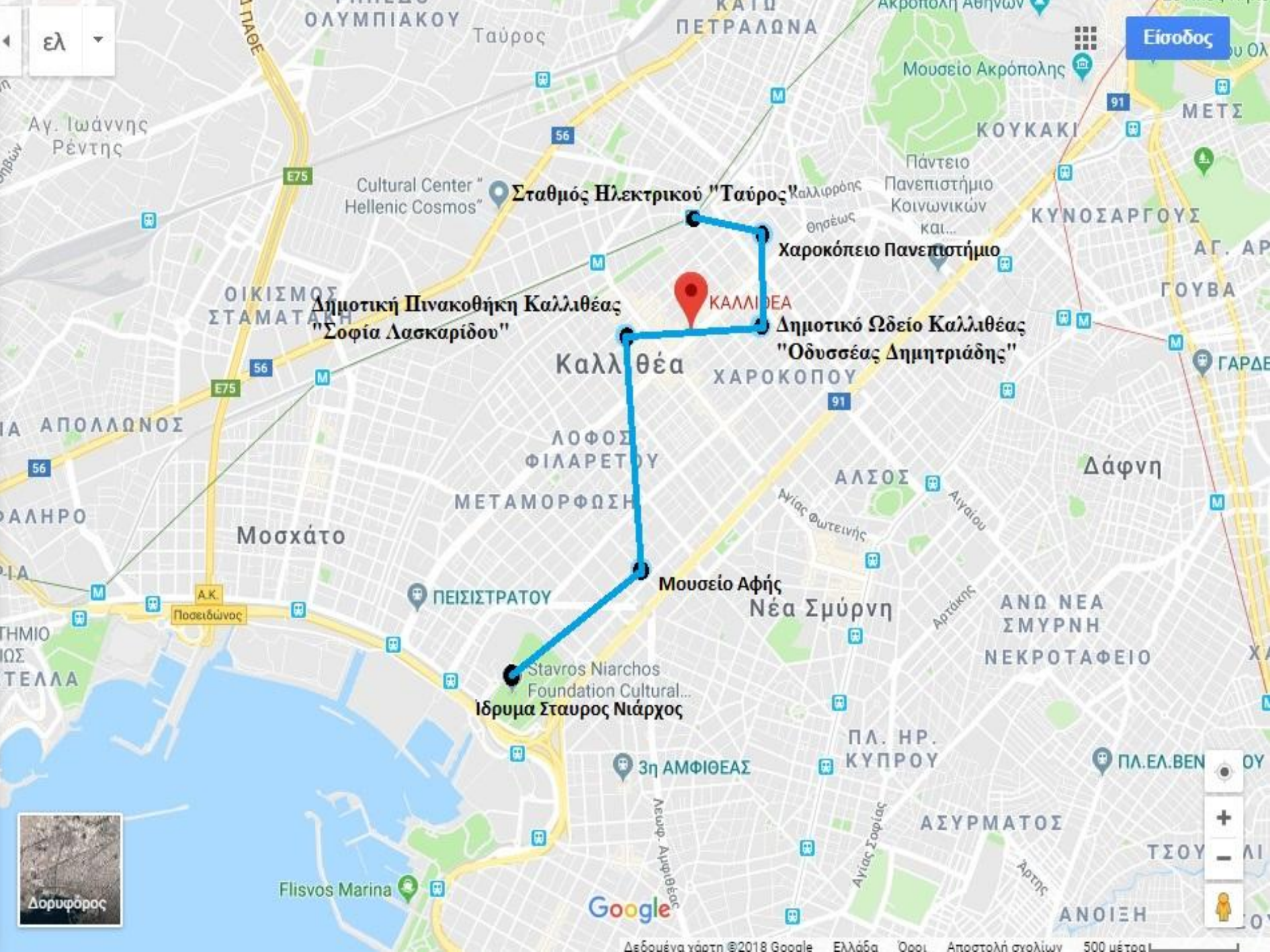

Σημαντικότερα έργα πολιτισμού

Συμμετοχή στις πολιτιστικές δράσεις

ελ

Είσοδος

ΟΛΥΜΠΙΑΚΟΥ

ΚΑΤΩ ΠΕΤΡΑΛΩΝΑ

Ταύρος

Μουσείο Ακρόπολης

ΚΟΥΚΑΚΙ

ΜΕΤΣ

Αγ. Ιωάννης Ρέντης

Cultural Center "Hellenic Cosmos"

Σταθμός Ηλεκτρικού "Ταύρος"

Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο

ΟΙΚΙΣΜΟΣ ΣΤΑΜΑΤΑΣ
Δημοτική Πνακοθήκη Καλλιθέας
"Σοφία Λασκαρίδου"

ΚΑΛΛΙΘΕΑ
Dimotiko Odio Kalliθeas
"Odyssέas Δημητριάδης"

ΚΥΝΟΣΑΡΓΟΥΣ

ΑΓ. ΑΡ

ΓΟΥΒΑ

Καλλιθέα

ΧΑΡΟΚΟΠΟΥ

ΑΠΟΛΛΩΝΟΣ

Δάφνη

ΑΛΗΡΟ

ΛΟΦΟΣ ΦΙΛΑΡΕΤΟΥ

ΑΛΣΟΣ

Μοσχάτο

ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΗ

Αγίας Φωτεινής

Αιγαίου

ΑΡΙΑ

ΠΕΙΣΙΣΤΡΑΤΟΥ

Μουσείο Αφής
Νέα Σμύρνη

ΑΝΩ ΝΕΑ ΣΜΥΡΝΗ

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ

Ποσειδώνος

Stavros Niarchos Foundation Cultural...
Ιδρυμα Σταυρος Νιάρχος

ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΟ

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ

3η ΑΜΦΙΘΕΑΣ

ΠΛ. ΗΡ. ΚΥΠΡΟΥ

ΠΛ.ΕΛ.ΒΕΝ

Flisvos Marina

ΑΣΥΡΜΑΤΟΣ

ΤΣΟΥ

Google

Αγίας Σοφίας

Αρτης

ΑΝΟΙΞΗ

Συμπεράσματα & προτάσεις

- Η Καλλιθέα είναι μία **αστική πυκνοδομημένη περιοχή χωρίς ιδιαίτερη σήμανση**
- Έχει ένα πολύ πλούσιο και **ενδιαφέρον παρελθόν σε ότι αφορά την τέχνη και τον πολιτισμό εν γένει.**
- **Εξέχουσες προσωπικότητες την τίμησαν** με μια πλούσια πολιτισμική παρακαταθήκη αλλά και **την ευεργέτησαν** μέσω **σημαντικών κληροδοτημάτων.**
- Ωστόσο, η **αλλοίωση του φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος** που συντελέστηκε στην πόλη, σταδιακά από το 1960 και μετά, καθιστά αυτή την **κληρονομιά δυσδιάκριτη στον αμήνητο επισκέπτη ακόμα και στους ίδιους τους δημότες.**

Συμπεράσματα & προτάσεις

Επομένως, απαραίτητη κρίνεται η ανάληψη πρωτοβουλιών από δημόσιους και ιδιωτικούς φορείς προς τις ακόλουθες κατευθύνσεις:

- **Εξασφάλιση περισσότερων χώρων πρασίνου και πεζοδρόμων**
- **Αναστήλωση και αναπαλαίωση** τουλάχιστον των ιστορικών κτιρίων της περιοχής, που καταρρέουν, και πολιτιστική αξιοποίησή τους
- **Διοργάνωση θεματικών πολιτιστικών εκδηλώσεων σε ετήσια βάση**, που θα προβάλλουν το καλλιτεχνικό παρελθόν αλλά και παρόν της πόλης, σε τομείς όπου η Καλλιθέα έχει παράδοση, όπως στη ζωγραφική, τη γλυπτική, τη γελοιογραφία και τη λογοτεχνία
- **Δημιουργία Μουσείου με θέμα τον πολυπολιτισμικό χαρακτήρα της** περιοχής που από παλιά αποτέλεσε πόλη υποδοχής εσωτερικών και εξωτερικών μεταναστών
- Σημαντικό έργο για την περιοχή είναι το **Κέντρο Πολιτισμού Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος (ΚΠΙΣΝ)**, έργο που περιλαμβάνει την Εθνική Βιβλιοθήκη της Ελλάδος (ΕΒΕ) και την Εθνική Λυρική Σκηνή (ΕΛΣ), καθώς και το Πάρκο Σταύρος Νιάρχος, στο χώρο του παλαιού Ιπποδρόμου

Ευχαριστώ για την προσοχή σας !

Ρόϊδω Μητούλα

mitoula@hua.gr